

Tính cộng đồng trong gia đình nông thôn: Nhìn từ việc sắp xếp ăn ở của người dân tại hai làng ở miền Bắc Việt Nam

Nguyễn Đức Chiện
Viện Xã hội học

Tóm tắt: Dựa vào nguồn dữ liệu của đề tài “Toàn cầu hóa và bản sắc làng Việt ở miền Bắc”, do tác giả và nhóm nghiên cứu khảo sát năm 2012 tại làng Liên Đàm, xã Yên Thường, huyện Gia Lâm, Hà Nội và làng Quỳnh Đôi, xã Quỳnh Đôi, huyện Quỳnh Lưu, tỉnh Nghệ An, bài viết đưa ra dẫn chứng và phân tích làm rõ những khía cạnh văn hóa ứng xử mang tính cộng đồng trong gia đình được người dân ở hai làng thể hiện trong cuộc sống thường ngày như các hoạt động ngủ nghỉ, nấu ăn, giặt giũ, vui chơi giải trí và thăm hỏi người thân trong cộng đồng. Nghiên cứu cho thấy việc tổ chức và sắp xếp ăn ở trong gia đình tại Quỳnh Đôi và Liên Đàm đều đang có nhiều xáo trộn do tác động của quá trình đô thị hóa, công nghiệp hóa, hiện đại hóa dẫn đến hoạt động, các tương tác thường ngày mang tính cộng đồng cũng đang có xu hướng yếu dần, không gian và các khía cạnh của cuộc sống riêng tư cá nhân đang phát triển mạnh lên.

Từ khóa: Cộng đồng; Gia đình; Sắp xếp; Tổ chức; Đời sống; Sinh hoạt; Thường ngày.

1. Đặt vấn đề

Gia đình là một nhóm hay một cộng đồng người sống chung với nhau

trong một địa vực không gian và gắn bó với nhau bởi các mối quan hệ , quan hệ , quan hệ huyết thống, quan hệ chăm sóc nuôi dưỡng lẫn nhau. Các nhà xã hội học khi bàn về gia đình thường nhấn mạnh yếu tố nhóm, tính ràng buộc gắn bó giữa các thành viên với nhau bởi quan hệ hôn nhân, huyết thống (Gordon Marshall, 1998; Anthony Giddens, 1998). Một trong những đặc trưng phản ánh tính cộng đồng trong gia đình Việt Nam truyền thống là quan hệ chặt chẽ đặc biệt của gia đình, buộc các thành viên cá thể phải đặt lợi ích của tập thể gia đình ở vị trí tối cao (Mai Huy Bích, 1993:7). Đề cập đến gia đình nông thôn Việt Nam truyền thống, giới nghiên cứu văn hóa cũng khẳng định gia đình phản ánh một mối quan hệ xã hội cơ bản, là đơn vị kinh tế, cộng cư tình cảm gắn bó giữa các thành viên mang tính cộng đồng (Nguyễn Văn Huyền, 1939; Trần Ngọc Thêm, 1997; Phan Ngọc, 2004).

Có thể nói tính cộng đồng trong gia đình nông thôn là một trong những đặc trưng lâu đời vốn có tạo lên bản sắc văn hóa của mỗi làng ở Việt Nam; nó là sản phẩm của lịch sử xa xưa và có quan hệ mật thiết với tính cộng đồng của xã hội Việt Nam (Mai Huy Bích, 1993:7). Tuy nhiên, các khía cạnh mang tính cộng đồng trong gia đình ở các vùng nông thôn nước ta đang có nhiều biến đổi do tác động của quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa và hội nhập quốc tế ngày càng sâu rộng và đặt ra nhiều câu hỏi cần phải trả lời. Nghiên cứu này đặt ra câu hỏi là tính cộng đồng trong gia đình hay nói cụ thể hơn là sự tham gia chia sẻ giữa các thành viên mang tính cộng đồng trong gia đình ở nông thôn miền Bắc Việt Nam đang thể hiện như thế nào trong bối cảnh hiện nay? Dựa vào nguồn dữ liệu của đề tài “Toàn cầu hóa và bản sắc làng Việt ở miền Bắc”, do tác giả và nhóm nghiên cứu khảo sát năm 2012 tại làng Liên Đàm, xã Yên Thường, huyện Gia Lâm, Hà Nội và làng Quỳnh Đôi, xã Quỳnh Đôi, huyện Quỳnh Lưu, tỉnh Nghệ An, bài viết này quan tâm đến những khía cạnh văn hóa ứng xử mang tính cộng đồng trong gia đình được người dân ở hai làng thể hiện trong cuộc sống thường ngày. Một số sự kiện phản ánh tính cộng đồng trong gia đình được đưa ra kiểm chứng là các sinh hoạt sắp xếp thường ngày trong gia đình từ tổ chức ăn uống, ngủ nghỉ, giải trí, và thăm hỏi lẫn nhau, v.v... được đo lường bằng các kỹ thuật định tính và định lượng của nghiên cứu.

2. Sinh hoạt đời sống thường ngày và sự tham gia của thành viên gia đình

Sinh hoạt thường ngày mang tính cộng đồng trong gia đình được thể hiện

trên nhiều khía cạnh khác nhau của đời sống gia đình. Như đã đề cập, trong nghiên cứu này chỉ quan tâm đến một số khía cạnh biểu hiện tính cộng đồng gia đình được thể hiện qua tổ chức và tham gia của các cá nhân vào các hoạt động ngủ nghỉ, nấu ăn, giặt giũ, vui chơi giải trí và thăm hỏi người thân trong cộng đồng. Dưới đây bài viết đưa ra dẫn chứng và phân tích làm rõ những khía cạnh này trong gia đình nông thôn.

Sinh hoạt ngủ nghỉ trong gia đình

Sắp xếp ngủ nghỉ của gia đình diễn ra như thế nào là một chỉ báo quan trọng phản ánh tính cộng đồng gia đình. Trong xã hội nông thôn Việt Nam truyền thống, việc cư trú, ăn ở của cư dân phổ biến là kiểu nhà truyền thống, bốn gian, mái ngói; và kiểu nhà ba gian, mái lá. Cấu trúc không gian của hai kiểu nhà này được thiết kế là không gian chung không bị ngăn cách thành các phòng riêng biệt. Không gian ngôi nhà được sử dụng chung cho các hoạt động của gia đình từ sắp xếp bàn thờ cúng tổ tiên, nơi đón tiếp khách, chỗ ngủ cho các thành viên gia đình, nơi ăn uống. Đặc biệt hoạt động ngủ nghỉ cho nhiều thế hệ trong gia đình thường diễn ra chung trong cùng một không gian của ngôi nhà.

Quan sát cho thấy kiểu nhà ở truyền thống trước đây gần như không còn phổ biến tại hai làng, nhất là ở Liên Đàm, những kiểu nhà mái bằng, nhà ống nhiều tầng, nhiều phòng đang xuất hiện ngày càng nhiều và trở thành kiểu nhà phổ biến tồn tại trong làng. Hầu hết gia đình ở nông thôn hiện nay là gia đình hạt nhân hai thế hệ nên việc sắp xếp không gian ăn ngủ trong các ngôi nhà này cũng thay đổi không còn như trước, ngôi nhà được chia ra thành nhiều phòng với chức năng riêng biệt, không gian trong mỗi ngôi nhà thường chia ra các phòng như phòng khách, phòng thờ, phòng bếp ăn, phòng ngủ của bố mẹ, phòng ngủ của con cái, nhiều ngôi nhà còn thiết kế cả phòng ngủ cho khách, chủ yếu là để dành cho con cái người thân mỗi khi ở xa về thăm gia đình và họ hàng. Câu hỏi đặt ra là thực tế việc sắp xếp không gian ngủ cho các thành viên gia đình hiện nay ở hai làng như thế nào?

Để có thể khai thác được tính cộng đồng trong hoạt động ngủ nghỉ của người dân tại hai làng hiện nay, nhóm nghiên cứu đã đặt câu hỏi “Ông/bà cho biết hoạt động ngủ nghỉ hiện nay của gia đình diễn ra như thế nào”? Kết quả khảo sát cho thấy việc sinh hoạt ngủ nghỉ của gia đình hiện nay chủ yếu là

theo hình thức vợ chồng ngủ riêng một phòng, con cái ngủ riêng một phòng, hoặc mỗi người một phòng, hình thức cả nhà ngủ chung trong một không gian như trước đây chiếm tỷ lệ rất thấp. Cụ thể, hình thức vợ chồng ngủ riêng một phòng, con cái ngủ riêng một phòng tại hai điểm nghiên cứu: có đến 69,6% người trong mẫu khảo sát cho biết vợ chồng ở riêng một phòng và con cái ở riêng phòng, trong đó ở Quỳnh Đôi là 73,3% và Liên Đàm là 72% người. Về hình thức con cái ở riêng phòng, Quỳnh Đôi là 61,7%, trong khi đó Liên Đàm là 66,3%. Hình thức cả nhà ở chung một không gian/phòng trong ngôi nhà mái ngói hoặc mái xi măng: ở hai điểm kết quả khảo sát cho thấy chỉ có một tỷ lệ rất ít (8,3% người trong mẫu) cho biết cả nhà ở chung một phòng, trong đó ở Quỳnh Đôi là 10%, trong khi đó ở Liên Đàm là 6,6%.

Các thông tin phỏng vấn sâu tại hai điểm khảo sát cũng xác nhận thêm thực tế về việc tổ chức và sắp xếp ngủ nghỉ trong mỗi gia đình tại hai điểm nghiên cứu

- *Từ ngày xây lại nhà hơn 10 năm nay, phòng ốc đầy đủ, vợ chồng ngủ riêng một phòng, mẹ chồng ngủ riêng phòng, hai con mỗi đứa một phòng. Giờ giấc sinh hoạt ngủ nghỉ mỗi người một khác nhau, bà mẹ thường ngủ sớm hơn vợ chồng tôi, ngủ muộn nhất là các cháu (Nữ, 40 tuổi, Liên Đàm).*

- *Chuyện ăn ngủ bây giờ cũng thoải mái, tùy theo sở thích của mình. Nhà tôi bây giờ mỗi người ngủ một phòng vì nhịp sống sinh hoạt mỗi người rất khác nhau. Tôi có tuổi nên thường hay ngủ muộn để thức xem bóng đá, bà nhà tôi buổi tối đi tập thể dục về là ngủ luôn, còn các cháu thì chúng nó cũng thức thường hôm sớm hôm muộn (Nam, 63 tuổi, Liên Đàm).*

- *Vợ chồng tôi làm nhà ống, chia mỗi cháu một phòng để tiện cho việc học hành của chúng không ảnh hưởng đến nhau. Trước kia nhà ngói không có điều kiện, cả nhà ở chung (Nữ 55 tuổi, Quỳnh Đôi).*

Như vậy, kết quả khảo sát định tính và định lượng đều cho thấy rõ một sự thay đổi mạnh mẽ trong việc thiết kế và sắp xếp không gian ở trong gia đình cũng như hoạt động ngủ nghỉ của các thành viên trong gia đình nông thôn miền Bắc hiện nay. Chúng ta không chỉ thấy sự thay đổi về kiểu cách, kiến trúc, vật liệu xây dựng ngôi nhà mà còn được thấy những sắp xếp bố trí lại không gian ngủ nghỉ cho thành viên gia đình. Điều lý thú là về mặt xã hội

những thay đổi này đã và đang ảnh hưởng trực tiếp đến các mối quan hệ tương tác giữa các thành viên trong cuộc sống thường ngày ở gia đình nông thôn hiện nay. Nó cho thấy không gian riêng tư của cá nhân được đề cao, trong khi không gian và các tương tác mang tính cộng đồng trong gia đình ngày càng bị suy yếu đi.

Hoạt động ăn uống hàng ngày

Một sinh hoạt khác cũng thể hiện tính cộng đồng trong gia đình đó là việc tổ chức ăn uống hàng ngày của mỗi gia đình tại hai làng khảo sát. Các cuộc phỏng vấn sâu hồi cố người cao niên có kinh nghiệm sống tại hai làng cho thấy thời trước việc ăn uống trong gia đình thường diễn ra tập trung vào hai bữa chính là trưa và tối. Sau buổi lao động vất vả từ ngoài ruộng đồng trở về nhà, các thành viên tụ tập ăn uống tại không gian chính của ngôi nhà, hầu như không có hiện tượng vắng mặt thành viên trong mỗi bữa ăn hay việc mỗi cá nhân trong gia đình về ăn uống vào các giờ khác nhau.

Để biết được tính cộng đồng trong gia đình thể hiện trên phương diện ăn uống hiện nay đang diễn ra như thế nào, nhóm nghiên cứu đã tìm hiểu sự tham gia của các thành viên gia đình vào hoạt động ăn uống hàng ngày. Khi hỏi “Ông/bà cho biết việc tổ chức ăn uống hàng ngày của gia đình hiện nay diễn ra như thế nào?” Kết quả khảo sát cho thấy có đến 67,5% người trong mẫu phỏng vấn trả lời cả nhà tập trung ăn uống cùng nhau vào các bữa ăn, điều ngạc nhiên là có đến 32,5% cho biết không tập trung được các thành viên vào các bữa ăn uống thường ngày của gia đình. Điều này cho thấy bối cảnh kinh tế và cuộc sống mưu sinh hàng ngày ở bên ngoài cộng đồng khiến cho các thành viên gia đình không thể tập trung trong bữa ăn hàng ngày. Có sự khác biệt đáng kể giữa hai làng, trong khi có đến 75,3% người trả lời trong mẫu phỏng vấn ở Quỳnh Đôi cho biết hoạt động ăn uống mỗi bữa hàng ngày của gia đình diễn ra tập trung, thì tỷ lệ này ở Liên Đàm là 57%.

Các thông tin phỏng vấn sâu cũng tiếp tục minh chứng thực tế này

- Việc ăn uống hàng ngày của gia đình nhà tôi thất thường. Buổi sáng, ai đi làm ở đâu ăn ở đó luôn cho tiện, buổi trưa người nào về trước nấu cơm, vợ chồng cùng ở nhà thì ăn cùng, còn các cháu đi học về muộn ăn sau. Bữa tối cũng như vậy (Nữ, 51 tuổi, Liên Đàm).

- Nói chung, việc ăn uống trong gia đình thì tùy từng ngày. Nếu vào mùa vụ cả nhà có thể ăn uống cùng nhau, còn những ngày khác do chồng và con

cái đi làm về muộn hoặc đi vắng vài tháng nên việc ăn uống hàng ngày không tập trung được (Nam, 32 tuổi, Quỳnh Đôi).

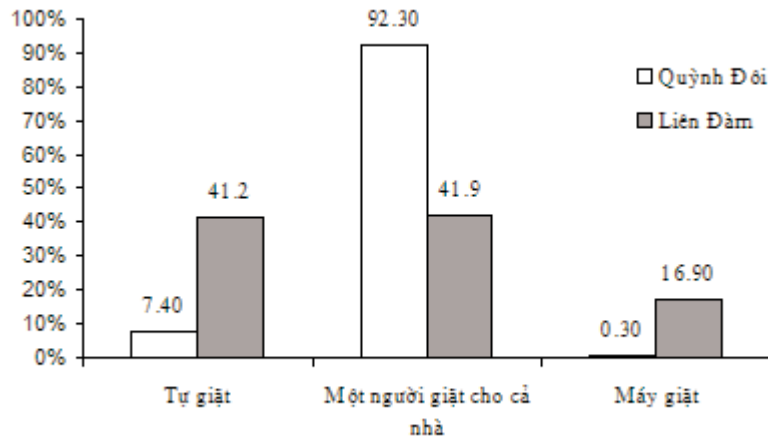
Như vậy, kết quả khảo sát đã cho thấy rằng có những xáo trộn và thay đổi trong việc tổ chức ăn uống hàng ngày của gia đình tại hai điểm khảo sát. Ngày nay, do sự đa dạng hóa hoạt động kinh tế của gia đình, các thành viên trong gia đình tham gia việc làm và nơi làm việc khác nhau, đặc biệt là sự tham gia của thành viên gia đình vào các địa bàn nơi làm việc xa nhà nên việc tập trung thành viên có mặt đúng giờ vào các bữa ăn là rất khó khăn. Kết quả khảo sát cũng cho thấy khác biệt trong tổ chức ăn uống hàng ngày và sự có mặt của thành viên ở Quỳnh Đôi và Liên Đàm. Do nằm gần các khu đô thị, công nghiệp, các gia đình ở Liên Đàm đều có thành viên tham gia lực lượng lao động bên ngoài gia đình, cộng đồng, và do vậy việc có mặt các thành viên trong gia đình vào bữa ăn là rất khó khăn, nhất là bữa trưa. Trong khi đó ở Quỳnh Đôi, địa lý cách xa thành phố nên việc có mặt tập trung thành viên trong các bữa ăn hàng ngày vẫn đông đủ hơn so với Liên Đàm, nhưng hiện nay một số gia đình có thành viên đi làm ăn xa nhà, dẫn đến sự vắng mặt triền miên của thành viên trong các bữa ăn, thậm chí nhiều tháng. Có thể nói, những thực tế liên quan đến sinh hoạt ăn uống trong gia đình ở Liên Đàm và Quỳnh Đôi đã và đang là biến số có tác động đến mối quan hệ tương tác trong cuộc sống thường ngày của các thành viên và tính cộng đồng trong gia đình trên phương diện này cũng đang bị đe dọa yếu đi.

Hoạt động giặt giũ quần áo

Việc giặt giũ quần áo của thành viên gia đình cũng là hoạt động phản ánh tính cộng đồng. Khác với hoạt động sắp xếp ăn ngủ, việc giặt giũ quần áo cho thành viên gia đình được thể hiện qua hình thức một cá nhân trong gia đình tham gia giặt quần áo cho cả nhà hay không? Trả lời câu hỏi “Ông/bà cho biết việc giặt giũ quần áo hàng ngày cho các thành viên trong gia đình diễn ra như thế nào”? Kết quả khảo sát cho thấy số người trong mẫu phỏng vấn trả lời hình thức một người giặt cho cả nhà vẫn chiếm tỷ lệ cao nhất (67%), tiếp đến là hình thức của ai người ấy giặt (24,3%), và ít nhất là hình thức sử dụng máy giặt (8,7%).

Có sự khác biệt rõ rệt giữa hai điểm khảo sát, trong khi có đến 41,2% người trả lời trong mẫu ở Liên Đàm cho biết việc giặt giũ quần áo hiện nay theo hình thức của ai người ấy giặt, thì tỷ lệ này ở Quỳnh Đôi chỉ chiếm 7,4%. Ngược lại, ở hình thức một người giặt cho cả nhà ở Quỳnh Đôi chiếm tỷ lệ

Biểu đồ 1. Tham gia hoạt động giặt giũ của thành viên gia đình tại Quỳnh Đôi và Liên Đàm

gấp đôi so với Liên Đàm, có đến 92,3% người trong mẫu khảo sát ở Quỳnh Đôi trả lời việc giặt giũ hàng ngày hiện nay theo hình thức một người giặt cho cả nhà, trong khi đó tỷ lệ này ở Liên Đàm là 41,9% (Biểu đồ 1).

Việc tham gia của thành viên vào việc giặt giũ quần áo của gia đình cũng được phản ánh rõ trong các thông tin phỏng vấn sâu tại hai điểm nghiên cứu.

- *Giặt quần áo cho chồng con chị làm là chính, anh nhà chị cũng có giặt cho chị và con nhưng rất ít khi. Đàn ông công việc chính là phải gánh vác kinh tế của gia đình (Nữ, 42 tuổi, Liên Đàm).*

- *Việc giặt giũ hàng ngày là công việc của phụ nữ. Anh nhà tôi chẳng bao giờ chịu làm việc này, các cháu còn nhỏ cũng không thể giúp mẹ được (Nữ, 32 tuổi, Quỳnh Đôi).*

- *Năm ngoái, ông nhà tôi được tiền tháng lương về đi mua máy giặt tặng vợ, tôi cứ nghĩ là mang về thì ông phải là người sử dụng nhưng thực tế từ khi có máy giặt tôi có nhàn hơn nhưng mình vẫn phải làm là chính (Nữ, 51 tuổi, Liên Đàm).*

Mặc dù, số liệu cho thấy có một số lượng đáng kể người trong mẫu trả lời việc giặt giũ quần áo là theo hình thức của ai người ấy giặt, nhưng xu hướng chính liên quan đến việc giặt giũ hàng ngày vẫn do một người giặt cho cả nhà,

phụ nữ là người tham gia chính công việc này trong gia đình. Thực tế này cho thấy tính tương trợ và cộng đồng vẫn tồn tại mạnh trong nhóm gia đình nông thôn hiện nay.

Hoạt động thăm hỏi và giải trí

Các sinh hoạt thường ngày khác cũng mang tính cộng đồng trong gia đình nông thôn hiện nay đó là việc thành viên gia đình tham gia vào những hoạt động như: xem ti vi, thăm hỏi bố mẹ, anh chị em, thăm hàng xóm, bạn bè v.v... Vậy người dân ở hai làng đã sử dụng thời gian rảnh rỗi vào những hoạt động nào như đã nêu? Khi hỏi “Hiện nay, ông/bà thường sử dụng thời gian rảnh rỗi vào những hoạt động nào”? Các phương án trả lời đưa ra như xem ti vi, nghe đài, nghe nhạc, đọc sách báo truyện, đến nhà con cái, anh em ruột chơi, đến họ hàng chơi, sang hàng xóm chơi, v.v... Kết quả khảo sát cho thấy hầu hết người dân trong mẫu khảo sát cho biết xem ti vi vào thời gian rảnh rỗi (97%), tiếp đến là đi thăm bố mẹ, con cái, anh em ruột (46,3%), sang nhà hàng xóm chơi (53,3% ý kiến), đến nhà bạn bè 34,8%, đến nhà người họ hàng chơi (28,3%), nghe nhạc 18,5%, đọc sách, báo, truyện (10,7%).

Kết quả cho thấy tỷ lệ người dân trong mẫu khảo sát ở hai làng xem ti vi vào thời gian rảnh rỗi là tương đương nhau (Quỳnh Đôi 50,3% và Liên Đàm 49,7%). Tuy nhiên, ở các hình thức khác lại có sự khác biệt rõ rệt giữa hai điểm khảo sát trong việc sử dụng thời gian rảnh rỗi vào các hoạt động giải trí. Chẳng hạn, hình thức nghe đài, nghe nhạc, trong khi có đến 65,8% người

Bảng 1. Sử dụng thời gian rảnh rỗi của người dân Quỳnh Đôi và Liên Đàm

Tham gia vào hoạt động	Quỳnh Đôi	Liên Đàm
Xem ti vi	50,3	49,7
Nghe đài, nhạc	34,2	65,8
Đọc báo, truyện	35,9	64,1
Đến nhà con cái, anh em ruột	77,7	22,3
Đến nhà họ hàng	51,8	48,2
Sang nhà hàng xóm	61,2	38,8
Đến nhà bạn bè	41,6	58,4
N	299	301

trong mẫu phỏng vấn ở Liên Đàm cho biết có nghe nhạc vào lúc rảnh rỗi, thì tỷ lệ này ở Quỳnh Đôi là 34,2%. Hình thức đọc sách, báo truyện, chỉ có 35,9% (chiếm khoảng 1/3) số người trong mẫu phỏng vấn ở Quỳnh Đôi cho biết có đọc sách, báo, truyện khi có thời gian rảnh rỗi, trong khi tỷ lệ người trong mẫu phỏng vấn ở Liên Đàm cho biết lúc rảnh rỗi có đọc sách báo là 64,1%.

Một hình thức khác cũng phản ánh tính cộng đồng trong làng xã hiện nay, đó là hoạt động thăm hỏi người thân anh chị em ruột thịt, họ hàng, bạn bè, và hàng xóm khi rảnh rỗi. Một điều ngạc nhiên là có đến 77,7% người trong mẫu phỏng vấn ở Quỳnh Đôi cho biết đến thăm bố mẹ, con cái, anh em ruột vào lúc rảnh rỗi, trong khi tỷ lệ này ở Liên Đàm là 22,3%. Kết quả cho thấy tỷ lệ đến thăm họ hàng khi rảnh rỗi tại hai làng chênh lệch không đáng kể. Tổng số có 170 người trong mẫu khảo sát ở hai làng cho biết đi thăm họ hàng vào lúc rảnh rỗi, trong đó Quỳnh Đôi chiếm 51,8% và Liên Đàm là 48,2%.

- Bố mẹ chồng ở gần đây nhưng vợ chồng cũng phải hàng tuần mới cho cháu đến thăm ông bà một lúc, ngày thường vợ chồng đi làm cả ngày, các cháu đi học. Bố mẹ để em ở xa nên vài tháng, vào dịp nghỉ lễ mới cho các cháu về chơi với ông bà (Nữ, 28 tuổi, Liên Đàm).

- Thăm họ hàng, cô chú bên chồng thì không có, vì ai cũng bận đi làm ăn, chỉ khi nào có công có việc gì như cưới xin, tang ma thì mới gặp gỡ (Nữ, 35 tuổi, Quỳnh Đôi).

- Họ hàng cũng loanh quanh đây cả nhưng không có thời gian thăm vì đi làm suốt ngày (Nam, 45 tuổi, Liên Đàm).

- Có anh chị em sống gần thỉnh thoảng đến chơi cũng đỡ buồn, hoàn cảnh của em các anh chị đều ở xa, vài năm mới được gặp nhau một lần, nghỉ cũng thiệt thòi (Nữ, 38 tuổi, Quỳnh Đôi).

Có sự khác biệt rõ rệt giữa người dân hai làng trong hoạt động thăm hỏi sang hàng xóm chơi vào lúc rảnh rỗi. Ở Quỳnh Đôi, có đến 61,3% người được hỏi cho biết sang nhà hàng xóm chơi vào lúc rảnh rỗi, thì tỷ lệ này ở Liên Đàm là 38,8%. Tuy nhiên, ở hình thức đến thăm bạn bè lúc rảnh rỗi thì kết quả lại theo xu hướng ngược lại, có đến hơn một nửa (58,4%) người ở Liên Đàm cho biết thăm bạn bè khi rảnh rỗi, thì tỷ lệ này Quỳnh Đôi là 41,6%.

Trong số các hình thức tham gia giải trí khi rảnh rỗi của các thành viên gia

đình, hình thức nào thu hút đông người tham gia? Kết quả khảo sát tại hai làng cho thấy một số lượng lớn người trả lời trong mẫu cho biết xem tivi hoặc nghe đài vào thời gian rảnh rỗi. Vậy, các thành viên trong gia đình thường xem tivi hay nghe đài một mình hay cùng các thành viên trong gia đình? Điều này sẽ phản ánh tính cá nhân và cộng đồng của gia đình trong hoạt động giải trí. Kết quả khảo sát cho thấy một số lượng khá lớn người trong mẫu cho biết xem tivi cùng một vài thành viên gia đình (81,1%), hình thức xem tivi một mình có số lượng thấp hơn (19% ý kiến). Có sự khác biệt rõ rệt giữa hai điểm khảo sát, ở hình thức xem tivi một mình, trong khi có đến 32,2% người trong mẫu phỏng vấn ở Liên Đàm cho biết xem tivi một mình, thì Quỳnh Đôi là 5,4%. Xem tivi cùng một vài thành viên gia đình, Quỳnh Đôi là 94,6% và Liên Đàm là 67,5%

- Nghe đài thì tôi không nhưng xem tivi thì có xem thường xuyên. Do công việc vợ chồng bận cả ngày, các cháu cũng đi học nên cả gia đình chỉ có thời gian xem cùng nhau vào lúc ngồi ăn cơm trưa hoặc buổi tối (Nam, 45 tuổi, Quỳnh Đôi).

- Nhà có truyền hình cáp, mỗi phòng có một tivi, hàng ngày cả gia đình xem tivi cùng nhau trong bữa ăn tối ở phòng khách, sau đó ai thích xem gì về phòng riêng, các cháu hay thích kênh ca nhạc MTV, tôi và chồng thường xem phim truyện (Nữ, 42 tuổi, Liên Đàm).

Như vậy, các dẫn chứng và phân tích trên tiếp tục minh chứng về tính cộng đồng thể hiện trên hoạt động giải trí, thăm hỏi lẫn nhau trong cuộc sống thường ngày của người dân ở Quỳnh Đôi và Liên Đàm. Nó cho thấy tần suất, mức độ của mối quan hệ thăm viếng giữa các thành viên trong gia đình, họ hàng, người thân cũng ít và xu hướng yếu dần, trong khi đó các sinh hoạt cuộc sống hàng ngày mang tính riêng tư cá nhân đang có chiều hướng mạnh dần lên. Thực tế này phản ánh rằng tính cộng đồng trong gia đình đang trong quá trình suy yếu dần và tính cá nhân đang lớn mạnh dần.

3. Nhận xét

Các dẫn chứng và phân tích trên đã phác họa khá rõ nét về bức tranh liên quan đến việc tổ chức sắp xếp ăn ở trong cuộc sống thường ngày của gia đình ở hai cộng đồng thuộc nông thôn miền Bắc. Việc tổ chức và sắp xếp ăn ở trong gia đình tại Quỳnh Đôi và Liên Đàm đều đang có nhiều xáo trộn do tác động của quá trình đô thị hóa, công nghiệp hóa, hiện đại hóa. Việc đổi mới,

hiện đại hóa và thay đổi không gian kiến trúc nhà ở đã dẫn đến sắp xếp lại không gian ngủ nghỉ cho mỗi thành viên gia đình. Bên cạnh đó, quá trình công nghiệp hóa, mở rộng cơ cấu việc làm ngoài nông nghiệp đã dẫn đến các thành viên tham gia lao động đi làm ăn xa ngoài cộng đồng. Chính thực tế này dẫn đến hoạt động nấu ăn chung hàng ngày, và các sinh hoạt giải trí, thăm hỏi người thân họ hàng, các tương tác thường ngày mang tính cộng đồng cũng đang có xu hướng yếu dần, không gian và các khía cạnh của cuộc sống riêng tư cá nhân đang phát triển mạnh lên.

Kết quả khảo sát cũng cho thấy sự khác biệt về tính cộng đồng trong gia đình tại hai công đồng. Liên Đàm là cộng đồng thuộc vùng ven đô, gần kề các khu công nghiệp, quá trình đô thị hóa, hiện đại hóa ở nơi đây đang diễn ra rất mạnh mẽ, điều này dẫn đến sự xáo trộn thay đổi trong sắp xếp cuộc sống và tương tác hàng ngày của các thành viên trong gia đình, tính cộng đồng trong gia đình ở Liên Đàm đang yếu dần. Quỳnh Đôi- một làng cách xa thành phố các khu công nghiệp, quá trình đô thị hóa, hiện đại hóa ở nơi đây diễn ra chậm hơn nên các sắp xếp trong cuộc sống thường ngày của các hộ gia đình có mức độ xáo trộn thấp hơn Liên Đàm, tuy nhiên ở Quỳnh Đôi đang có hiện tượng thành viên gia đình đi vắng triển miên nhiều tháng, thực tế này cũng đang có tác động rất lớn đến sắp xếp cuộc sống và tương tác hàng ngày trong hộ gia đình.

Có thể nói, những bằng chứng và phân tích trên đã phần nào cho thấy những sắc thái của tính cộng đồng gia đình ở Làng Việt hiện nay. Bằng chứng từ nghiên cứu này cho thấy rất rõ là sự tham gia của các thành viên gia đình vào các sinh hoạt thường ngày như ăn uống, ngủ nghỉ và thăm hỏi lẫn nhau không còn như xưa nữa. Các tương tác mang tính cộng đồng được thể hiện qua sinh hoạt thường ngày của gia đình đang có dấu hiệu coi trọng tính cá nhân. Thực tế này phản ánh một xu hướng đang diễn ra hiện nay là tính cộng đồng trong các tương tác thường ngày ở gia đình đang trong quá trình suy yếu dần và các dấu hiệu mang tính riêng tư, tính cá nhân trong gia đình nông thôn miền Bắc Việt Nam đang lớn mạnh dần trong bối cảnh đất nước công nghiệp hóa, hiện đại hóa và ngày càng hội nhập sâu rộng. ■

Tài liệu trích dẫn

Anthony Giddens. 1997. *Sociology*. Polity Press, Cambridge.

- Gordon Marshall. 2010. *Từ điển Xã hội học Oxford* (Người dịch: Bùi Thế Cường, Đặng Thị Việt Phương, Trịnh Huy Hóa). Nxb. Đại học Quốc gia. Hà Nội.
- Mai Huy Bích. 1993. *Đặc điểm gia đình đồng bằng sông Hồng*. Nxb. Văn hóa Thông tin. Hà Nội.
- Nguyễn Văn Huyền. 2005. *Văn minh Việt Nam*. Nxb. Hội Nhà văn. Hà Nội.
- Phan Ngọc. 2004. *Bản sắc văn hóa Việt Nam*. Nxb. Văn hóa Thông tin. Hà Nội.
- Trần Ngọc Thêm. 1997. *Tìm về bản sắc văn hóa Việt Nam*. Nxb. Tp Hồ Chí Minh.
- Trần Quốc Vượng. 2000. *Văn hóa Việt Nam tìm tòi và suy ngẫm*. Nxb. Văn hóa dân tộc và Tạp chí Văn hóa - Nghệ thuật.